

JADID AYOLLARNING GENDER TENGLIK G'OYALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI

Ergashova Mehriniso Husniddin qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti pedagogika yo'nalishi 1-bosqich magistranti

E-mail manzil: ergashovamehriniso1230@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini shakllantirishdagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda jadidchilik harakati doirasida ayollarning ta'lim olishi, ijtimoiy faolligi va ma'rifatparvarlik faoliyati yoritilib, ularning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, Germaniyada tahsil olgan jadid ayollar faoliyati misolida gender tenglik g'oyalarining amaliy ifodasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: jadidchilik, jadid ayollari, gender tenglik, ma'rifatparvarlik, ayollar ta'limi, milliy uyg'onish, ijtimoiy faollik, Maryam Sultonmurodova, Xayriniso Majidxonova.

Аннотация. В данной статье научно-теоретически анализируется роль женщин-джадидов в формировании идей гендерного равенства. В исследовании освещаются вопросы образования женщин, их социальной активности и просветительской деятельности в рамках джадидского движения, а также раскрывается их значение в развитии общества. Кроме того, на примере женщин-джадидов, обучавшихся в Германии, анализируется практическое проявление идей гендерного равенства.

Ключевые слова: джадидизм, женщины-джадиды, гендерное равенство, просветительство, женское образование, национальное возрождение, социальная активность, Марьям Султанмуродова, Хайринисо Маджидхонова.

Abstract. This article scientifically and theoretically analyzes the role of Jadid women in the formation of gender equality ideas. The study highlights women's education, social activity, and enlightenment activities within the Jadid movement, revealing their importance in social development. In addition, the practical expression of gender equality ideas is analyzed through the example of Jadid women who studied in Germany.

Keywords: Jadidism, Jadid women, gender equality, enlightenment, women's education, national awakening, social activity, Maryam Sultonmurodova, Xayriniso Majidxonova.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida jamiyat taraqqiyotini ta'minlash, inson kapitalini rivojlantirish hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlash va gender tenglikni ta'minlash masalalari so'nggi yillarda izchil ravishda davlat darajasida e'tiborga olinmoqda. Bu borada qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi PF-5325-son "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni ayollar huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda jamiyatdagi rolini kuchaytirishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda [1].

Shu nuqtayi nazardan, ayollarning ta'lim olishi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishi masalasi tarixiy ildizlarga ega bo'lib, u o'z ifodasini jadidchilik harakati doirasida ham topgan. Jadidlar tomonidan ilgari surilgan

ma'rifatparvarlik g'oyalari, ayniqsa, ayollarni ta'limga jalb etish, ularning ijtimoiy ongini rivojlantirish va jamiyatdagi mavqeini oshirishga qaratilgan edi. Ushbu jarayonda jadid ayollarning faoliyati muhim o'rin tutib, ular o'z hayoti va faoliyati orqali gender tenglik g'oyalarining shakllanishiga amaliy hissa qo'shgan. Bugungi kunda jadid ayollarning ijtimoiy-ma'rifiy merosini o'rganish nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy gender siyosati va ayollar huquqlarini kengaytirish jarayonlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Shu bois, jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini shakllantirishdagi o'rni alohida ilmiy tadqiqotni talab etadigan dolzarb masalalardan biri sifatida qaraladi.

Adabiyotlar tahlili. Jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini shakllantirishdagi o'rnini ilmiy asosda yoritish, avvalo, jadidchilik harakatining umumiy nazariy asoslarini ochib beruvchi fundamental manbalarga tayanishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, Adeeb Khalid tomonidan yaratilgan tadqiqotlar jadidchilikni keng qamrovli ijtimoiy-madaniy yangilanish harakati sifatida talqin qiladi. Muallif jamiyatni modernizatsiya qilish jarayonida ta'lim, madaniyat va ijtimoiy ongni o'zgartirish muhim omil bo'lganini asoslaydi. Ayniqsa, ayollar savodxonligini oshirish va ularni ijtimoiy hayotga jalb etish jadidlar faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rsatiladi, bu esa gender tenglik g'oyalarining tarixiy ildizlarini aniqlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [2, 87-95].

Mazkur masalani milliy ilmiy maktab doirasida chuqurlashtirishda Begali Qosimovning tadqiqotlari alohida ahamiyat kasb etadi. Uning "Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti" asarida jadid adabiyoti va uning asosiy g'oyalari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Muallif jadid adabiyotida ayollar masalasi, xususan, qizlar ta'limi, ayollarning ijtimoiy mavqei va ma'rifat orqali jamiyatni yangilash g'oyalari qanday aks etganini ilmiy asosda yoritadi. Bu orqali jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini shakllantirishdagi o'rni adabiy va ijtimoiy jarayonlar bilan uzviy bog'liqlikda ochib beriladi [3, 112-118].

Shu bilan birga, ayol mavzusining tarixiy rivojlanishini kengroq kontekstda tushunishda Marianne Kampning ilmiy izlanishlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Muallif O'zbekiston tarixida "yangi ayol" konsepsiyasining shakllanish jarayonini tahlil qilar ekan, uning ildizlari jadidchilik davriga borib taqalishini asoslaydi. Jadidlar tomonidan ilgari surilgan ayollarni o'qitish, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va jamiyatda faol subyekt sifatida shakllantirish g'oyalari keyingi tarixiy bosqichlarda ham o'z davomiyligini topgani ilmiy jihatdan izohlanadi. Bu esa jadid ayollarning gender tenglik g'oyalariga qo'shgan hissasini tarixiy uzluksizlik nuqtayi nazaridan baholash imkonini beradi [4, 23-31].

Shunday qilib, tahlil qilingan adabiyotlar o'zaro uzviy bog'liqlikda jadid ayollar masalasining o'rganilish darajasini yoritadi. Xususan, xorijiy tadqiqotlarda jadidchilik modernizatsiya jarayoni sifatida keng tahlil qilingan bo'lsa, mahalliy olimlar uning adabiy va ijtimoiy jihatlarini chuqurroq ochib beradi. Natijada, jadid ayollarning gender tenglik

g'oyalarini shakllantirishdagi o'rni kompleks ilmiy tahlilni talab etadigan muhim ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini shakllantirishdagi o'rnini yoritishda Xorazm muhitidan yetishib chiqqan va Germaniyada tahsil olgan Maryam Sultonmurodova hamda Xayriniso Majidxonova faoliyati muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy tadqiqotlarda ushbu ayollar jadidchilikning amaliy natijasi sifatida baholanib, ularning xorijda ta'lim olishi milliy uyg'onish jarayonining muhim bosqichi sifatida talqin qilinadi. Xususan, Maryam Sultonmurodovaning matbuotdagi faoliyati, tarjimachilik ishlari va ayollar muammolariga oid chiqishlari jadid ayollariga xos bo'lgan ijtimoiy faollik va ma'rifatparvarlik g'oyalarini amaliyotda namoyon etganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Xayriniso Majidxonovaning ilmiy faoliyatga intilishi, xorijiy adabiyotlarni o'zlashtirish va ularni milliy muhitga moslashtirishga bo'lgan harakatlari jadid ayollarning gender tenglik g'oyalarini faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham ilgari surganini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Jadidchilik harakati doirasida ayollar masalasi muhim ijtimoiy muammo sifatida ko'tarilib, uning yechimi jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida talqin etildi. Jadid mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan ma'rifatparvarlik g'oyalari, avvalo, ayollarning savodxonligini oshirish, ularni ta'lim jarayoniga jalb etish va jamiyat hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan edi. Shu nuqtayi nazardan, jadid ayollarning faoliyati nafaqat shaxsiy taraqqiyot, balki milliy uyg'onish jarayonining muhim tarkibiy elementi sifatida namoyon bo'ladi.

O'rganilgan manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, jadid davrida ayollar masalasi uch asosiy yo'nalishda rivojlangan: birinchidan, qizlar ta'limini tashkil etish va kengaytirish; ikkinchidan, ayollarning ijtimoiy ongini shakllantirish; uchinchidan, ularni jamiyatda mustaqil subyekt sifatida tan olishga erishish. Bu jarayonlar bevosita jadid ayollarning faol ishtiroki orqali amalga oshirilgan.

Xususan, Germaniyada tahsil olgan jadid ayollari faoliyati bu jarayonning amaliy natijasi sifatida e'tiborga loyiqdir. Ularning xorijiy ta'lim tizimini o'zlashtirishi, ilmiy va madaniy tajribani milliy muhitga olib kirishga intilishi ayollarning intellektual salohiyatini namoyon etish bilan birga, gender tenglik g'oyalarining hayotiy asoslarini mustahkamladi. Bu esa ayolning jamiyatdagi o'rnini faqat oilaviy doira bilan cheklash mumkin emasligini isbotlovchi muhim dalil sifatida qaraladi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, jadid ayollarning faoliyati quyidagi asosiy omillar uyg'unligi orqali amalga oshirilgan:

- ta'lim va ma'rifatga intilish;
- ijtimoiy faollik va publitsistik chiqishlar;
- xorijiy tajribani o'zlashtirish va tatbiq etish;
- jamiyatdagi stereotiplarga qarshi kurashish;
- milliy uyg'onish g'oyalariga sodiqlik.

Shuningdek, jadid ayollarning faoliyati natijasida jamiyatda ayollarga nisbatan munosabat asta-sekin o'zgarib, ularning ta'lim olish huquqi, fikr bildirish erkinligi va ijtimoiy hayotdagi ishtiroki kengaya boshlagan. Bu jarayon, o'z navbatida, zamonaviy gender tenglik konsepsiyalarining shakllanishiga muhim zamin yaratdi. Shuningdek, olib borilgan tahlillar jadid ayollarning faoliyati tarixiy jihatdan muhim ijtimoiy hodisa ekanini, ularning gender tenglik g'oyalari shakllantirishdagi roli esa bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmaganini ko'rsatadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot jadid ayollarning faoliyati milliy uyg'onish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lganini ko'rsatadi. Ular ta'lim olish, ilmiy izlanish olib borish va ijtimoiy hayotda faol qatnashish orqali jamiyatda ayol shaxsiga nisbatan qarashlarni o'zgartirishga xizmat qilgan. Ayniqsa, zamonaviy bilimlarni egallashga intilish va uni milliy muhitga tatbiq etish orqali ular yangi ijtimoiy modelni shakllantirishga hissa qo'shgan.

Tadqiqot natijalari shuni anglatadiki, jadid ayollar faoliyati faqat ma'rifatparvarlik bilan chegaralanib qolmay, balki jamiyatda tenglik, adolat va ijtimoiy faollik tamoyillarini mustahkamlashga qaratilgan kengroq harakatning bir qismi bo'lgan. Ularning sa'y-harakatlari natijasida ayollarning ta'lim olish imkoniyatlari kengayib, ijtimoiy hayotdagi ishtiroki uchun muhim zamin yaratilgan. Holbuki, jadid ayollarning faoliyati tarixiy tajriba sifatida bugungi kun uchun ham ahamiyatlidir. Ularning ilgari surgan g'oyalari zamonaviy jamiyatda gender tenglikni ta'minlash, ayollarning ijtimoiy va kasbiy imkoniyatlarini kengaytirish jarayonlari bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois, jadid ayollarning merosi nafaqat tarixiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ilmiy yo'nalish sifatida o'rganilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi PF-5325-son Farmoni.
2. Khalid A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 1998.
3. Qosimov B. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
4. Kamp M. The New Woman in Uzbekistan: Islam, Modernity, and Unveiling under Communism. – Seattle: University of Washington Press, 2008.